

АДКРЫВАЛЬНІК НОВЫХ ІМЁНАЎ

АРНОЛЬД МАКМІЛІН, *Рунь. Маладыя беларускія паэты пачатку XXI стагоддзя*, Мінск: Кнігазбор 2016, 236 с.

DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rh2018.66.7-13>

Новая манаграфія вядомага англійскага славіста, прафесара Лонданскага універсітэта Арнольда Макміліна – з’ява ўнікальная ў кантэксце беларускага літаратуразнаўства. Не так часта даследчыкі звяртаюць увагу на маладую беларускую паэзію, з падобных прац згадваецца хіба што манаграфія Катажыны Бартноўскай *Białoruski postmodernizm. Liryka pokolenia Bum-Bum-Litu* (Варшава 2009) ды даўняя кніжачка аўтара гэтай рэцэнзіі *Як пакахаць ружу. Літаратурна-крытычныя артыкулы пра маладую беларускую паэзію 80-х гадоў* (Мінск 1989). Пераважна ў поле ўвагі літаратуразнаўцаў трапляюць ужо прызнаныя паэты, якія сцвердзілі сябе на творчай ніве альбо нават увайшлі ў школьны канон. Пісаць пра пачынаючых аўтараў рызыкаўна: цікавы верш можа аказацца выпадковай удачай графамана, а таленавіты дэбютант можа заўтра згубіць творчы імпэт і назаўсёды знікнуць з літаратурнага далягляду. Аналізуючы творчасць пачынаючых пісьменнікаў, даследчык выступае ў ролі піянера-першапраходца, ён не мае мажлівасці ў сваіх меркаваннях абаперціся на ацэнкі іншых літаратуразнаўцаў і можа разлічваць толькі на ўласны густ, інтуіцыю, прафесіяналізм.

Арнольд Макмілін даўно пераканаў чытача і калег-літаратуразнаўцаў, што не баіцца рызыкі і нязведаных шляхоў, інакш бы ён не заняўся яшчэ ў 70-я гг. XX ст. малазнамай на Захадзе беларускай літаратурай, інакш бы не выдаў капітальны том пра сучасную беларускую літаратуру *Writing in a Cold Climate: Belarusian Literature from the 1970s to the Present Day* (Лондан, 2010)¹, аналогу якога няма ў айчынным беларускім літаратуразнаўстве. У пэўным сэнсе кніга *Рунь. Маладыя беларускія паэты пачатку XXI стагоддзя* з’яўляецца тэматычным працягам

¹ Беларуская версія гэтай манаграфіі апублікавана ў Польшчы: А. МАКМІЛІН, *Пісьменства ў халодным клімаце. Беларуская літаратура ад 70-х гг. XX ст. да нашых дзён*, Беласток 2011.

манаграфіі *Пісьменства ў халодным клімаце. Беларуская літаратура ад 70-х гг. XX ст. да нашых дзён*, а канкрэтна – раздзелаў 15-га і 16-га, прысвечаных маладым аўтарам (у тым ліку, народжаным пасля 1980 г.: Вальжыне Морт, Вользе Гапеевай, Вікторыі Трэнас, Валерыі Куставай). Акрамя таго, Арнольд Макмілін плануе выдаць у бліжэйшыя гады манаграфію пра маладую беларускую прозу, над чым цяпер актыўна працуе.

Сваю ўвагу да творчасці маладых беларускіх аўтараў англійскі славіст тлумачыць наступным чынам:

Калі была напалову напісана мая папярэдняя кніга *Пісьменства ў халодным клімаце* (2010), памёр найвялікшы беларускі празаік Васіль Быкаў (1924-2003). А калі я працаваў над гэтым выданнем, у якім робіцца спроба апісаць і прааналізаваць сучасную паэзію, памёр выбітны беларускі паэт Рыгор Барадулін (1935-2014). Хоць абодва яны пражылі доўгае жыццё і рэалізавалі сябе ў творчасці, іх смерць пакінула велізарную прорву ва ўзятай у аблогу беларускай літаратуры, у якую яны зрабілі надзвычай важкі ўнёсак. Вядома, у іх засталіся паслядоўнікі з ліку іхніх маладзейшых сучаснікаў, але ў пэўным сэнсе будучыня беларускай паэзіі – за самым юным пакаленнем паэтаў, пра якіх вядзецца ў гэтай манаграфіі. І пераважна гэта вельмі шматабяцальная будучыня².

Такім чынам, мэта новай кнігі Арнольда Макміліна – пераканаць чытача (і пераканацца самому), што беларуская літаратура не загіне нават з сыходам у нябыт такіх тытанаў як Васіль Быкаў і Рыгор Барадулін (абодва пісьменнікі намінаваліся на Нобелеўскую прэмію), бо ў яе ёсць будучыня, ёсць дзесяткі маладых аўтараў, якія пішуць на роднай мове, ёсць *рунь*, маладыя ўсходы на творчых палетках. Для дасягнення гэтай мэты даследчык аналізуе часопісныя публікацыі і дэбютныя зборнікі сарака беларускіх паэтаў і паэтак, народжаных пасля 1980-га года, г.зн. не старэйшых за трыццаць пяць гадоў. Сярод гэтых аўтараў ёсць ужо вядомыя ў Беларусі і за яе межамі пісьменнікі (Марыя Мартысевіч, Віталь Рыжкоў, Антон Францішак Брыль, Наста Кудасва, Анатоль Івашчанка), а ёсць і такія, пра якіх нават прафесійныя беларускія літаратуразнаўцы і крытыкі даведаюцца з манаграфіі англійскага калегі (Надзея Філон, Сяргей Коўган, Ганна Чумакова, Змітрок Кузменка, Анастасія Каюргіна, Воля Чайкоўская і інш.). Зрэшты, падобная сітуацыя назіралася і ў манаграфіі *Пісьменства ў халодным клімаце*, дзе згадваюцца некаторыя маладыя аўтары, пра якіх нават на бацькаўшчыне мала хто чуў (Уладзімір Боська, Ірына Хадарэнка, Таццяна Лапцёнак, Агата Врублеўская-Майсейчык і інш.) Абачлівыя беларускія крытыкі не спяшаюцца залічваць пачаткоўцаў у кагорту прафесійных пісьменнікаў, але Арнольд Макмілін перакананы, што з’яўленне некалькі часопісных публікацый і выхад першага паэтычнага зборніка – дастатковая падстава, каб лічыць аўтара паэтам і даваць ацэнку яго творам. Аўтар *Руні...* прызнаецца, што

² А. МАКМІЛІН, *Рунь. Маладыя беларускія паэты пачатку XXI стагоддзя*, Мінск 2016, с. 3.

„...магчымаць напісаць пра гэтых паэтаў прываблівала мяне сярод іншага і таму, што на цяперашні час на большасць з іх беларуская крытыка звяртае мала ўвагі”³.

І сапраўды, на старонках *Руні...* рэдка сустракаюцца спасылкі на беларускіх крытыкаў і літаратараў (згадваюцца меркаванні Леаніда Галубовіча, Зміцера Вішнёва, Ірыны Шаўляковай, кнігі Ганны Кісліцынай і Святланы Алексіевіч), найчасцей англійскі славіст выступае ў ролі першаадкрывальніка таго ці іншага маладога паэта, дае першую публічную характарыстыку і ацэнку яго творчасці. Улічваючы гэтую спецыфіку, а яшчэ той факт, што кніга адрасавана не толькі беларускаму, але і замежнаму чытачу⁴, цалкам апраўданым бачыцца прысутнасць у манаграфіі А. Макміліна невялічкага раздзела *Біяграфічныя звесткі* (с. 8-11), а таксама згадак пра цікавыя факты з жыцця таго ці іншага паэта ў асноўных раздзелах. На жаль, біяграфічныя звесткі пра паэтаў даволі цьмяныя і хаатычныя (А. Макмілін наракае ў прадмове на недасканаласць беларускіх слоўнікаў і даведнікаў): аднаму аўтару прысвечана два радкі (год нараджэння і назва першага зборніка), а іншаму – дзесяць (адукацыя, месца працы, літаратурныя ўзнагароды).

Але не аб’ектыўныя цяжкасці ў пошуку інфармацыі пра маладых беларускіх паэтаў і ў збіранні іх тэкстаў сталіся найвялікшай праблемай аўтара *Руні...* (як прызнаецца А. Макмілін у прадмове, вялікую дапамогу аказалі яму самі паэты, якія шчодро ахвяравалі свае зборнікі), а неабходнасць класіфікацыі і сістэматызацыі творчасці ажно **сарака** аўтараў – маладых паэтаў у стадыі фарміравання. І сапраўды, як напісаць пра творчасць амаль паўсотні маладых паэтаў, не паўтараючы тыя самыя азначэнні і выразы ў характарыстыцы іх твораў, каб атрымаўся не каталог-даведнік, а цэльная навуковая манаграфія?

Арнольд Макмілін выбраў кампрамісны тэматычна-біяграфічны падыход, разбіўшы асноўную частку кнігі на восем тэматычных раздзелаў (*Гістарычная спадчына, Рэлігія і розныя формы пабожнасці, Пратэст супраць адчужанасці, Ужыванне мовы і яе абарона, Лірычны парыў, Гумар, Паэзія перформанса, Паэты і паэтычнае натхненне*), а ў кожным з гэтых раздзелаў вылучыўшы персанальныя падраздзелы пра творчасць канкрэтных аўтараў, якія ў сваіх тэкстах найбольш яскрава раскрываюць выбраную тэму. У выніку, Марына Барадзіна, напрыклад, трапіла ў раздзел *Гістарычная спадчына*, Наста Кудасавы – у раздзел *Рэлігія і розныя формы пабожнасці*, Анатоль Івашчанка – у раздзел *Пратэст супраць адчужанасці* (разам з lesbійкай Настай Манцэвіч), Таццяна Нятбай – у раздзел *Ужыванне мовы і яе абарона*, Марыя Мартысевіч – у раздзел

³ Там жа.

⁴ Англамоўная версія манаграфіі пабачыла свет годам раней: А. McMILLIN, *Spring Shoots: Young Belarusian Poets in the Early Twenty-First Century*, Cambridge 2015.

Гумар і г.д. Напэўна, такая адназначная класіфікацыя выкліча недаўменне і ў саміх паэтаў, і ў многіх аматараў іх творчасці.

Усведамляючы ўмоўнасць тэматычнага падыходу, Арнольд Макмілін ва *Ўводзінах* да манаграфіі папярэджае чытача:

Калі той ці іншы аўтар аднесены да канкрэтнай групы, гэта азначае, што ў ёй, як мінімум, прысутнічаюць тэмы, якія яго хвалююць. У кожным раздзеле – ад трох да сямі асобных параграфіў, пераважна прысвечаных аднаму аўтару. У большасці выпадкаў тэма, якой аб’яднаныя паэты, – папросту адна з шматлікіх у іх творчасці. Насамрэч паэтаў, засяроджаных толькі на адной тэме, вельмі мала⁵.

Спраўды, любая спроба сістэматызацыі і класіфікацыі паэзіі (напрыклад, стылістычная) прыводзіць да спрощанасці і уніфікацыі. Але калі прымаць прапанаваную Арнольдам Макмілінам схему, так і карціць, напрыклад, перанесці ў раздзел *Ужыванне мовы і яе абарона* творчасць Анатоля Івашчанкі, у якога ёсць наступныя радкі:

Па горадзе ходзіць п’яная Плачка,
Ловячы гукі сваёй мовы...
Моўчкі назіраем,
як канае на нашых руках
паэзія⁶.

А ў раздзел *Праэтэст супраць адчужанасці* перанесці падраздзел пра Насту Кудасаву, аўтарку вершаў *Дадому і Горад усіх чужых...* са шчымлівымі радкамі:

Дваццаць шэрых гадоў праплылі
непрытомна
На агромністай гэтай зямлі
мне бяздомна.
Мне бязладна, бязмэтна, бязь месца, бязь зьместу.
На бязьмежнай зямлі не жыве
маё места⁷.

Аднак хутка разумееш, што гэтыя і іншыя магчымыя перастаноўкі не маюць сэнсу, бо амаль у кожнага маладога беларускага паэта ёсць вершы на гістарычную тэму і пра лёс роднай мовы, прысутнічаюць рэлігійныя і аўтатэматычныя матывы, ужываюцца макарнізмы і нецэнзурная лексіка, а з’едлівы

⁵ Там жа.

⁶ Там жа, с. 85.

⁷ Там жа, с. 73.

гумар з'яўляецца адметнай рысай не толькі вершаў Марыі Мартысевіч і Віктара Ёванова, а творчасці ўсяго пакалення...

Вылучэнне васьмі тэматычных раздзелаў дазволіла аўтару *Руні...* „...унесці хоць трохкі ўпарадкаванасці ў апісанне творчасці шматлікіх разнастайных, надзеленых індывідуальнасцю паэтаў”⁸ і, што яшчэ важней, вызначыць асноўныя тэмы і матывы маладой беларускай паэзіі. І ўсё ж такі кампазіцыйнае спалучэнне тэматычных раздзелаў з перасанальнымі падраздзеламі з'яўляецца спрэчным рашэннем. Магчыма, кожную з васьмі вызначаных тэм мэтазгодна было б ілюстраваць творчасцю не трох-сямі выбраных аўтараў, а ўсіх сарака паэтаў ці ўсіх тых, у каго гэтыя тэмы выразна прысутнічаюць. З іншага боку, памятаючы пра галоўную мэту манаграфіі – прадставіць чытачу маладых паэтаў і зацікавіць іх творчасцю, якраз добра, што кожнаму маладому паэту выдзелены асобны, персанальны падраздзел – гэта дазваляе іх лепш запомніць і адрозніць паміж сабой).

Прадстаўляючы чытачу чарговага паэта, Арнольд Макмілін адзначае цікавыя факты з яго біяграфіі, тэматычныя ўпадабанні і асаблівасці творчай манеры, парадоксы рэцэпцыі. Напрыклад, у падраздзеле пра Сяргея Коўгана аўтар манаграфіі згадвае цяжкае дзяцінства паэта:

Ён нарадзіўся ў 1984 г. у Расеі. Выхоўваўся ў дзіцячым доме, а калі па дасягненні паўналецця выйшаў з яго, даведаўся, што кватэру, якая дасталася яму ў спадчыну, занялі расейскія крымінальнікі. Яны яго збілі, каб адбіць у хлопца ахвоту надалей патрабаваць вяртання сваёй маёмасці і выкінулі на ўзбочыне шашы каля Менску. Яго ўратавала добрасардэчная беларуская сям'я, у якой ён жыў, пакуль сам не стаў на ногі ў краіне, што сталася ягонай другой радзімай⁹.

Вызначаючы тэматычныя і стылістычныя асаблівасці паэзіі Анатоля Івашчанкі, даследчык слушна падкрэслівае:

Тэма літаратурнай творчасці, каханьня і трывогі за Беларусь і лёс беларускай мовы закранаюць шмат іншых маладых паэтаў. Аднак А. Івашчанка надае ім адметнасць і арыгінальнасць праз адмысловае майстэрства вершавання ў розных прасадыхных формах, вынаходлівую гульню слоў і смелья, часам правакацыйныя, але заўсёды цікавыя вобразы¹⁰.

Адметнае пачуццё гумару, уласцівае Арнольду Макміліну ў жыцці (англійскае? ці ўжо беларускае?), праяўляецца і ў аналізе тэкстаў маладых паэтаў. Так, смелья радкі Таццяны Нятбай („Мёрзнуць рукі, а дыхаць няма чым – душна, і / Мы, здаецца, яшчэ не скончылі размаўляць: / Калі ўсе мужыкі – свалата, казлы і блядзішнікі, / То тады і я – не больш і не менш, чым блядзь”) англійскі славiст

⁸ Там жа, с. 5.

⁹ Там жа, с. 75.

¹⁰ Там жа, с. 89.

каментуе наступным чынам: „У вершы „Мёрзнуць рукі, а дыхаць няма чым – душна, і...” намаляваны варты жалю асяродак герані і гучыць надзея на лепшае жыццё”¹¹.

Нягледзячы на геаграфічную аддаленасць ад Беларусі, Арнольд Макмілін добра арыентуецца ў рэаліях беларускага літаратурнага працэсу. Напрыклад, слухна адзначае, што „Марыя Мартысевіч адыгрывае вельмі заўважную ролю ў сучаснай беларускай літаратуры – не толькі як аўтарка вельмі арыгінальнай паэзіі і прозы, але і як цікавая журналістка і літаратурны крытык”¹². Альбо падкрэслівае спецыфіку рэцэпцыі творчасці Насты Манцэвіч на радзіме: „Першая кніга прозы і паэзіі Насты Манцэвіч *Птушкі* (2012) выклікала ўзрушэнне ў патрыярхальным беларускім грамадстве адкрытымі апісаннямі лесбійскага сэксу”¹³.

Геаграфічная аддаленасць ад Беларусі, светапоглядная і матэрыяльная незалежнасць англійскага даследчыка як ад дзяржаўных, так і ад апазіцыйных беларускіх структур і культурных інстытуцый спрыялі нейтралітэту, адсутнасці у аўтара палітычных крытэрыяў пры выбары „герояў” для манаграфіі. Як вядома, беларускае літаратурнае поле падзелена на два сектары: афіцыйны, які фінансуецца дзяржавай (Саюз пісьменнікаў Беларусі, выдавецтва „Мастацкая літаратура”, „Звязда”, часопісы „Польмя”, „Маладосць”, газета „Літаратура і мастацтва” і інш.) і альтэрнатыўны, які існуе за кошт грантаў і дабрачынных ахвяраванняў (Саюз беларускіх пісьменнікаў, выдавецтвы „Кнігазбор”, „Логвінаў”, „Галіафы”, часопісы „Дзеялоў”, „Верасень” і інш.). На старонках дзяржаўных выданняў прадстаўлена пераважна творчасць сяброў Саюзу пісьменнікаў Беларусі, а на старонках неафіцыйных выданнях – сяброў Саюзу беларускіх пісьменнікаў і незалежных аўтараў (вядома, здараюцца выключэнні). У выніку, не сустрэнеш у друку крытычны артыкул, у якім творчасць Марыі Мартысевіч і Анатоля Івашчанкі разглядалася б разам з творчасцю Рагнеда Малахоўскага і Тацяны Сівец. У манаграфіі *Рунь. Маладыя беларускія паэты пачатку XXI стагоддзя* гэтыя імёны сустракаюцца разам, разглядаецца творчасць маладых беларускіх паэтаў незалежна ад іх палітычных поглядаў, арганізацыйнай прыналежнасці ці сэксуальнай арыентацыі; для Арнольда Макміліна найважнейшым крытэрыем прыналежнасці пісьменніка да беларускай літаратуры з’яўляецца мова творчасці: беларуская.

Некалі на сустрэчы са студэнтамі-славістамі Універсітэта Марыі Кюры-Складоўскай вядомы беларускі пісьменнік Уладзімір Някляеў выказаў думку, што сучасная беларуская паэзія – куды цікавейшая, чым паэзія ягонага пакалення. Напэўна, не ўсе беларускія крытыкі і літаратуразнаўцы згодзяцца з крамольнай думкай пісьменніка ды і я, прызнаюся, прыняў яе спачатку досыць скептычна (а як жа Алесь Разанаў, Яўгенія Янішчыц, Раіса Баравікова, сам Уладзімір Някляеў?).

¹¹ Там жа, с. 133.

¹² Там жа, с. 150.

¹³ Там жа, с. 114.

Але чытаючы найношую манаграфія Арнольда Макміліна *Рунь. Маладыя беларускія паэты пачатку XXI стагоддзя*, пераконваешся ў слушнасці меркавання Някляева, як і ў справядлівасці высновы аўтара манаграфіі: „Можна з пэўнасцю сцвярджаць, што гэтае пакаленне беларускіх паэтаў, з іх размаітымі талентамі, адважным духам і шырокім тэматычным дыяпазнам, – жыве. Жыве Беларусь!”¹⁴.

БІБЛІЯГРАФІЯ

- McMILLIN A., *Spring Shoots: Young Belarusian Poets in the Early Twenty-First Century*, Cambridge 2015.
- McMILLIN A., *Writing in a Cold Climate: Belarusian Literature from the 1970s to the Present Day*, London 2010.
- МАКМІЛІН А., *Пісьменства ў халодным клімаце. Беларуская літаратура ад 70-х гг. XX ст. да нашых дзён*, Беласток 2011.
- МАКМІЛІН А., *Рунь. Маладыя беларускія паэты пачатку XXI стагоддзя*, Мінск 2016.

Сяргей Кавалёў [Siarhiej Kavalioŭ]
Instytut Filologii Słowiańskiej UMCS
e-mail: skowalow@wp.pl

VLADIMIR NABOKOV W UJĘCIU AKSJOLOGII

MONIKA GRYGIEL, *Gra w wartości – aksjologiczna strategia prozy Vladimira Nabokova*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2016, ss. 231

DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rh2018.66.7-14>

Monografia Moniki Grygiel stanowi próbę integralnego podejścia do twórczości prozatorskiej Władimira Nabokowa (1899-1977). Porusza bardzo doniosłe i istotne problemy teoretycznoliterackie, m.in.: aksjologiczny wymiar dzieła literackiego, antropologia literacka, metatekstualność, czyli autotematyzm tekstu artystycznego, relacje etos–artyzm i prawda–zmyślenie w twórczej wizji świata, reprezentowanej przez jednego z największych literatów emigracji rosyjskiej (tzw. fenomenowi *русского зарубежья*).

Już we wstępie Autorka tej monografii zaznacza jako punkt wyjściowy zasadę całościowego odbioru prozy Nabokowa, wbrew powszechnie uznanemu podziałowi

¹⁴ Там жа, с. 224.